

Ойын-сауық сағаты

Тақырыбы: Қазақ ұлттық ойындары.

Мақсаты: ұлттық қазақ ойындарымен, олардың тарихымен таныстыру;

- ұлттық салт-дәстүр мен қазақ халқының салт-дәстүрлеріне қызығушылық пен құрметті тәрбиелеу;

- серіктестік, тілектестік сезімін, ұжымшылдықты тәрбиелеу;

- физикалық мүмкіндіктерді түзету: ептілік, дәлдік, қозғалыстарды үйлестіру.

Барысы.

I. Ұйымдастыру сәті.

II. 1. Сабақ тақырыбын хабарлау.

- Балалар, біз қандай республикада өмір сүреміз?

- Қазақстанда қандай ұлт өкілдері тұрады? Әр халықтың өз ұлттық ойындары бар. Бүгін біз Қазақ ұлттық ойындарымен танысамыз.

- Адамдар қашан ойнайды? (мерекелерде, салтанат тойларында)

- Қандай халық мерекелерін білесіңдер? Біздің халқымыздың көктемде ең сүйікті мерекесі қандай? (Наурыз)

- Халық ойындарында оның өмір салты, тұрмыс, еңбек және ойын-сауық бейнеленеді.

Ойындардың ең көп саны сүйікті жануарлармен байланысты. Қандай? Атпен. Бұл кездейсоқ емес. Көшпелі өмір салты атқа міну дағдыларын талап етті. Балаларды бала кезінен атқа мінуге үйретті. Кішкентай баланы ауылдар мен жайылымдарға мініп алып, өз бетімен ер-тұруды үйретті. Балаға үш жас толған кезде жылқыға отырғызды, арнайы әдет-ғұрыптар жасап. Бес жасында ол ересектердің көмегінсіз ер-тоқымаға шығып кетуі керек еді, ал 14-15 жасқа қарай бұл жетілген шабандоз болды. Қыздар ұлдарға жол бермеді және де үздік шабандоздар болды. Балалар ерте жастан ат, жылқы асыраушы, көлік құралы екенін түсінді, ол адамға азық-түлік береді. Қандай?

«Қыз қуу» ойыны. Бұрын бұл ойын үйлену рәсіміне кірді. Ерте заманда күйеу жігіт батылдығы мен күшін, ептілігін көрсететін әр түрлі сыннан өтетін. Сондай сыннан мүдірмей өткен жігіт қалыңдықты алу үшін ат жарысында қызды қуып жетуі тиіс болатын. Кейін бұл ұлттық спорт ойынының арнайы ережелері жасалып, бір жүйеге келтірілді. Қалыптасқан салт бойынша жігіт атпен шауып бара жатқан қалыңдығын қуып жетуі қажет. Үлкен жиын тойларда сол себепті қыз қуу ойыны ұйымдастырылатын болған. Жігіт пен қалыңдық жарыс жолына шығып, қалыңдық 12-15 метр қашықтықта ілгері тұрады. Төрешінің белгісінен кейін қыз шаба жөнеледі, жігіт болса, қалыңдығы 100 метр асқанда ғана шаба жөнеледі. Қызды қуып жеткен атпен шауып бара жатқан қызды қуып жетіп, оның бетінен сүюге тиісті. Қуып жете алмаса, қайыра шапқанда қыз жігітті, оның атын қамшының астына алады. Бұл – қыздың жеңгені. Қыз қуу тамашалаушылар үшін үлкен қызық орны болған. Әрине, осы салт-дәстүрлерде халық өз жігіттерін батыл, күшті және епті көргісі келді.

Дала жағдайында бұл қасиеттерді тек қана мынадай ойындарда қатысып тәрбиелеуге болды, мысалы, аламан-бәйгеге — алыс қашықтыққа ат жарысқа; "жорға жарысқа" — жорға атпен жарысқа; "көкпар" — сойылған ешкінің тұтас етіне ие болу үшін екі қарсылас салт аттылар тобының жарыстарына; "жігіт жарысқа" — екі салт атты жарыстарына және белгілі бір дистанциядан өтуге; "жауғашты" ойынына — жауғаштыға жетіп, оған қамшы тигізу мақсатымен; сондай-ақ "аударыспақ" ойынына қатысу арқылы ғана мүмкін болды. Ойындар тек көңілді ғана емес, сонымен қатар өмірлік маңызды дағдыларды дамыту құралы болғандықтан, біздің алыс ата-бабаларымыздың салт-дәстүрлеріне әр түрлі би, аңшылық және тұрмыстық көріністерді қосып, өсіп келе жатқан ұрпаққа өздерінің күнделікті тәжірибелерін ойындар мен билер арқылы беру үшін, дала жағдайында ойындар арқылы жастарды физикалық сау, үлкендерге құрмет, халықтық дәстүрлерге, қоғам алдындағы міндеттерге, туған-туысқандарына деген адалдық рухта тәрбиелеуге тырысты.

Аударыспақ - шөппен жабылған ашық алаңда ойнайтын өте қызықты ойын. Ойынға екі шабандоз қатысады. Ойыншыларға белгілі бір уақыт беріледі, сол кезде олар бір-бірін құлатуға тырысуы керек. Егер олар мұны істей алмаса, басқа жұп ойыншылар шақырылады. Жеңімпаз ойыншы келесі жеңімпазбен күреседі. Ойынның соңына дейін жеңімпаз анықталмағанша.

Көкпар - шабандоздардың қатысуымен ойын. Ойынның басында олар алдын ала сызылған бір сызықта тұрады. Шамамен 50-60 қадам қашықтықта көкпар лақтырылады (ешкі ұшасы). Жүргізуші сигналы бойынша ойыншылар ойынды бастайды. Көкпарды кім бірінші алады, ол басқалардан алшақ болуы керек. Қалғандар, өз кезегінде, көшбасшыдан қуып жетіп, одан көкпар алуы тиіс. Ойын қатысушылары мәреге жеткенше осылай жалғасады. Оған дейін көкпармен бірінші келгендер-ол жеңімпаз болады, ал көкпар өзіне қалдырады. Әрбір аймақ көкпарда өз ойын ережелері бар. Көкпарда екі ауыл немесе екі топ ойнағанда, бірінші болып мәреге жеткен ауыл немесе топ жеңіске жетеді. Ойынды жалғастырғысы келетіндер үшін басқа көкпар әкеледі. Кейде көкпаршылар бірнеше күн бойы туған ауылдан кетіп ойнайтын. Ал кейбір жерлерде ойынның шарты түнге дейін оны өткізу болып табылады.

Бәйге (ат жарысы) - қазіргі уақытта өте танымал және жақсы дамыған ойын. Әдетте бұл ойынның бірнеше түрі бар: Той - жарыс (1-2 жылдық құлын қатысады), Құнан - жарыс (2-

3 жылдық құлын қатысады), Топ - бәйге (3-4 жылдық және т.б.), Аламан - бәйге (ұзын аралықтағы жарыс). Марафон). Әдетте ойыншылардың саны шектелмейді. Ойын басталғанға дейін жарыс қашықтығын орнатады. Ойыншылар бастау мен мәре белгісін нақты білуі керек. Ойынның басында барлығы бір сызықта (старта) тұрады. Жарыс жетекші сигналы бойынша басталады. Бірінші мәреге кім жетеді - бәйгенің жеңімпазы. Оған жомарт сыйлықтар беріледі.

"Қыз-қуу" - ашық жерде өткізілетін қызықты халық ойындарының бірі. Ойынға екі шабандоз - қыз мен жігіт қатысады. Екі белгі қойылады - старт және мәре. Шабандоз жігіт бірінші белгіде, ал шабандоз қыз - артта, одан он қадам қашықтықта тұруы тиіс. Жүргізуші сигналы бойынша шабандоз қыз екінші белгіге бағыт бойынша жетуі тиіс. Жігітке жеткеннен кейін ол соңынан шабады. Егер шабандоз жігіт қызды қуып жетсе, оған қызды құшақтап, сүйіп алу құқығы беріледі. Шекара сызығына жеткен соң, олар кері бағытта шабады, бірақ енді шабандоз қыз жігітті қуып жетуге тырысады, егер жете алса, жігітті қамшымен соғады.

"Күміс алу" (теңге алу) - бұл өте қызықты ойын, онда жігіттің сапасы мен қадір-қасиеті сезінеді. Бір-бірінен белгілі бір қашықтықта күміс немесе ақша бар бірнеше түйіндерді тастайды. Ойынға қатысушылар бір-бірінен кейін кезек тәртібімен сапқа тұрады. Олар жерден осы түйіндерді алуға тырысу керек, бұл ретте жылқыны бір секундқа тоқтатпастан, әйтпесе мұндай жеңіс есептелмейді. Әдетте бір матчтан ақша салынған барлық түйіндерді алу мүмкін емес, сондықтан бір ойыншыдан кейін екіншісі шығады. Үлкен қызығушылық үшін көрермендер тағы да ақшаға түйіндерді толтырады. Ойын одан әрі жалғасуда, ал жеңімпаздар өздеріне ақша қалдырады.

"Шеңберден шығар". Шеңбер сызылады. Қарсыластар бір аяқта секіріп, бір-бірін шеңберден итереді. Жерге екінші аяқпен жанасу жеңіліс ретінде есептеледі.

"Теңгені көтерейік". Шеңберге теңге шашыдады. Бір минут ішінде бір аяқпен секіріп мүмкіндігінше көп теңге жинау керек.

"Асық". Дәлдік ойыны. Асықтар сызықтың бойымен қойылады, 3-4 ойыншы ойнайды. Әр ойыншының 3 асығы бар. Кім көп асық атады- сол жеңеді.

"Ұшты-ұшты". Жүргізуші "ұшты – ұшты" сөзін қосып, сол немесе басқа құстың атауын айтады және қолмен қанат жайып соғады. Барлық ойнаушылар оның қозғалысын орындайды. Бірақ кенеттен жүргізуші "сиыр" сөзін айтады. Егер біреу қолын жайып соқса, онда ол бірдеңе орындауға тура келеді.

Тақия тастамақ ойынға бірнеше бала қатысады. Алдымен бәрі шеңбер жасап отыру керек. Жүргізуші шеңбердің сыртын айнала жүгіріп, біреулерінің артына білдіртпей тақияны тастап кетеді. Оны сезіп қойған бала жүргізушіні қуып жетуі керек. Ал жүргізуші қуған баланың орнына келіп тұра қалуға тырысады. Жүргізушіге жете алмаған бала айыбын төлейді, өнер көрсетеді, мысалы, ән айтуды, өлең айтуды немесе билеуді көрсетуі керек.

Түйілген орамал - алдымен кез-келген орамалды түйіп-түйіп доп тәріздес етіп алыңдар. Бір бала ортаға тұрады, қалғандарың оны қоршап тұрасыңдар. Сыртта тұрған біреуіңнің қолында түйілген орамал болады. Берілген белгіден кейін ортада тұрған бала осы орамалды сендердің қолдарыңнан алып қоюға әрекеттенеді. Ал, сендер бір-біріңе лақтырып, қашып, ортадағы балаға түйілген орамалды бермеуге тырысуларың керек. Орамалды беріп қойған бала ортада жүрген баламен орнын алмастырады. Ойын қайтадан басталады.

Қорытынды.

- Қандай қазақ халық ойындарын есте сақтадыңдар?
- Көптеген ойындар қазақ халқының қандай сүйікті жануарларына арналған?